

LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU DESPRE ROLUL REVOLUȚIEI ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

de CONSTANTIN ILIESCU
și MIRCEA DUMITRIU

Militant de seamă al Partidului Comunist Român, al mișcării revoluționare și democratice din România, Lucrețiu Pătrășcanu s-a afirmat încă din anii tinereții ca unul din cei mai proeminenți activiști ai partidului, personalitatea sa întrunind calitățile unui „...om de mare valoare intelectuală — un om de vastă erudiție și cultură marxist-leninistă, un remarcabil conducător de partid“¹.

Opera sa științifică și publicistică a fost consacrată unor momente importante ale societății românești, aria problematicii abordate de Lucrețiu Pătrășcanu în domeniul istoriei țării noastre referindu-se, îndeosebi, la o profundă și riguroasă analiză a originilor proceselor revoluționare care s-au manifestat în sec. al XIX-lea, dintre acestea remarcându-se revoluțiile din anii 1821 și 1848².

Investigațiile și cercetările întreprinse de Lucrețiu Pătrășcanu asupra vieții social-politice, economice și culturale din societatea românească a sec. al XIX-lea și primele decenii ale sec. al XX-lea s-au caracterizat prin spirit analitic și discernământ, aprecierile și concluziile sale urmărind și definirea tacticii și strategiei partidului comunist cu privire la desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare³.

Ideea de revoluție în istoria poporului nostru, rolul progresist al acesteia în dezvoltarea societății românești sînt tratate pe larg îndeosebi în lucrarea *Un veac de frământări sociale, 1821—1907*, scrisă între anii 1933—1942 și apărută în 1945, în articole social-politice, studii, cuvîntări și pledoarii în diferite procese antimuncitorești, în intervalul 1921—1938⁴, precum și în volumul *Problemele de bază ale României*, care a văzut lumina tiparului în 1944, la puțin timp după actul istoric al insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste.

În „Introducere“ la *Un veac de frământări sociale, 1821—1907*, Lucrețiu Pătrășcanu subliniază esența fenomenelor de cauzalitate, interdependență, continuitate în dezvoltarea luptei revoluționare a istoriei poporului român. „Revoluția pașdurilor, sub Tudor Vladimirescu, anul 1848 sau răscoalele țărănești după 1888, nu sînt manifestări izolate, în timp și în loc, fenomene dispartate în mijlocul împrejurărilor la care au aspirat; după cum nu sînt nici simple izbucniri spontane, datorite unor întîmplări sau circumstanțe vremelnice și trecătoare“⁵, sau, relevînd ridicările la luptă a maselor, „efortul lor colectiv“, autorul precizează că acestea „...au avut, de cele mai multe ori, un caracter revoluționar, chiar dacă nu totdeauna s-au ridicat pînă la insurecția armată“⁶.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea activului de partid al Municipiului București, din 26 aprilie 1968*, Edit. Politică, 1969, p. 26.

² Gheorghe I. Ioniță, *Lucrețiu Pătrășcanu — un om, o epocă, un cunoscător și un iubitor de istorie*, în „Revista de istorie“, tom. 33, nr. 11, noiembrie 1980, p. 2149.

³ *Ibidem*.

⁴ Lucrețiu Pătrășcanu, *Texte social-politice, 1921—1938*, Edit. Politică, București, 1975, p. 5.

⁵ Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frământări sociale. 1821—1907*, Edit. Politică, București, 1969, p. 5.

⁶ *Ibidem*.

Identificarea „adevăratelor cauze ale mișcărilor sociale din tot acest timp“ (sec. al XIX-lea, începutul sec. al XX-lea — n. n.), Lucrețiu Pătrășcanu o explică, în primul rând, prin acțiunea forțelor interne : economice și sociale, „care ele, înainte de toate, au determinat drumul urmat de poporul român în ultima sută de ani“⁷. Semnificativ pentru caracterizarea mișcării conduse de Tudor Vladimirescu este și titlul pe care Lucrețiu Pătrășcanu îl atribuie acestui moment istoric : *Revoluția pandurilor din 1821*. „Revoluția burghezo-democratică în România începe cu mișcarea pandurilor. Ea nu se va desăvârși însă în anul 1821, după cum nu-și va găsi ultima formă nici în anul 1848 sau în evoluția ulterioară. Ridicarea armată a pandurilor gorjenii este doar prima fază dintr-un lung și zbuțuit proces istoric, al cărui ultim capitol n-a fost încă scris“⁸. Așadar, un proces revoluționar continuu, ascendent, prologul acestuia fiind revoluția din 1821, în cadrul căreia „Elementul revoluționar activ“ l-a reprezentat „masa țărănească“⁹. Lucrețiu Pătrășcanu evidențiază pronunțatul caracter social al revoluției : „...o mișcare național-revoluționară și în nici un caz una naționalistă“¹⁰. Cele dintii proclamații emane de la Tudor — arată Lucrețiu Pătrășcanu — detașează latura socială a mișcării și chemarea la ridicarea armată, calea luptei revoluționare împotriva dușmanilor poporului : „boierii, tiranii, indiferent dacă sînt români sau greci“¹¹. Apelul către popor se face indiferent de neamul căruia el ar aparține“¹², iar Tudor se adresează atît țărănilor români, cît și celor străini care locuiau în Principate¹³. Țărănimea a fost — arată Lucrețiu Pătrășcanu — singura realitate revoluționară la 1821 : „Ea își oferise brațele ei în luptă, dovedise nu numai spirit de sacrificiu, dar și o mare dorință de înnoire“¹⁴. Dar și țărănimea a avut limitele ei, ea nu putea avea atunci un rol conducător din punct de vedere ideologic și politic. De altfel și celelalte clase și categorii sociale participante la revoluție, fie datorită unui stadiu incipient de dezvoltare, fie unor limite de clasă, nu au putut răsturna în întregime vechiul regim și înlocuirea lui cu unul burghezo-democratic.

Revoluției de la 1848, Lucrețiu Pătrășcanu îi consacră un substanțial capitol : *Adevăratul 1848*. În concepția autorului, pașoptismul reprezintă un fenomen progresist caracterizat prin idealurile și principiile transformatoare ale unei revoluții burghezo-democratice, cu țeluri de luptă preluate de toate mișcările progresiste din țară (de precizat că este vorba de o preluare nu absolută, ci parțială, care se referă la perioada interbelică — nota autorilor), „...iar în momentele de față, în parte înscrise pe steagul de luptă al muncitorimii și aliaților ei“¹⁵. O amănunțită analiză a fenomenului revoluționar în Moldova și Țara Românească pune în lumină participarea activă a maselor populare în desfășurarea revoluției. Conducătorii „Frăției“ stabilesc strînse contacte cu muncitorimea și țărănimea. „Ciocănașii“, „tabacii“, „mărginașii“ reprezintă elementele proletare și semi-meșteșugărești ale epocii. „Împreună cu «tinerimea», recrutată din rîndurile negustorilor, intelectualilor, boiernașilor — arată Lucrețiu Pătrășcanu —, muncitorimea era socotită de inițiatorii mișcării drept unul din elementele de bază ale viitoarei revoluții“¹⁶. Rolul activ al muncitorimii bucureștene în momentele de vîrf ale revoluției este explicată pe larg, în contextul social-politic al evenimentelor, cu rezerve determinate de stadiul de început al organizării proletariatului, de lipsa unei ideologii proprii care să fie impusă celorlalte clase și categorii sociale participante la revoluția pașoptistă. „Ea a luptat — remarcă Lucrețiu Pătrășcanu —, a sprijinit cu căldură și entuziasm cauza revoluției, dar ca și celelalte pături populare de jos a fost incapabilă să dea conducerea întregii mișcări“¹⁷. Consideră participarea țărănimii la revoluțiile burghezo-democratice ca un aliat firesc al acestor mișcări insurecționale, nu însă o

⁷ *Ibidem*, p. 19.

⁸ *Ibidem*, p. 61.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 73.

¹¹ *Ibidem*, p. 74.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 76.

¹⁴ *Ibidem*, p. 93.

¹⁵ *Ibidem*, p. 134.

¹⁶ *Ibidem*, p. 156.

¹⁷ *Ibidem*, p. 204.

clasă cu rol conducător. „Dar aceasta nu-i micșora întru nimic valoarea ei ca forță revoluționară“¹⁸, conchide Lucrețiu Pătrășcanu.

Pregnant se desprinde din aprecierea fenomenului revoluționar din Principate ideea potrivit căreia „...revoluția pașoptistă n-a fost altceva decât continuarea — pe un plan ridicat — a celei dintii faze a revoluției burghezo-democratice, desfășurate cu șaptesprezece ani mai înainte peste Olt“¹⁹, sau, mai explicit, subliniază Pătrășcanu: „...revoluția pașoptistă nu constituie decât continuarea amplificată și adâncită, a celei din 1821“²⁰, judecată de ansamblu în caracterizarea unui proces revoluționar unic și ireversibil, în care sînt integrate și răscoalele țărănești din anii 1888 și 1907 — expresie a unei legături legitime, organice²¹. Unele din afirmațiile sale nu au corespuns realității istorice, printre acestea și cea referitoare la rolul revoluționar al burgheziei române care „încetează în plin 1848“²². Însă lucrarea *Un veac de frământări sociale, 1821—1907*, în pofida unor limite și aprecieri neconcludente, explicabile și printr-o mai restrînsă posibilitate de documentare a autorului — dacă avem în vedere timpul și condițiile în care a fost scrisă (Lucrețiu Pătrășcanu a fost internat în 1939 în lagărul din Mircurea Ciucului, a întrerupt scrierea și a reluat-o pentru întregire și definitivare abia în 1942, la Poiana Țapului, unde i s-a fixat domiciliu obligatoriu) — își păstrează, în liniile sale esențiale, valoarea și actualitatea, întrucît a demonstrat „...caracterul obiectiv al dezvoltării, raportul dintre obiectiv și subiectiv în desfășurarea istorică, corelația dintre factorii interni și externi, rolul maselor ca făuritoare ale istoriei, raportul dintre masă, clasă și personalități istorice, îmbinarea socialului cu naționalul în dezvoltarea revoluției etc.“²³. Lucrarea amintită, ca și *Problemele de bază ale României* au fost scrise și pentru fundamentarea programului partidului comunist în etapa revoluției democrat-populare²⁴.

În opera lui Lucrețiu Pătrășcanu rolul revoluționar al țărănimii a fost evaluat la realele dimensiuni istorice ale acestei clase, care, așa cum se subliniază în Programul partidului, „...de-a lungul milenarei existențe a poporului român (...) a reprezentat cea mai importantă forță socială a progresului“²⁵. „Elementul combativ, elementul social de bază în mișcarea din 1821 a fost țărănimia“²⁶, afirma Lucrețiu Pătrășcanu, reluînd și amplificînd această idee atunci cînd se referea la unul din deputații clăcași moldoveni — Ion a Babei, membru al Divanului ad-hoc al Moldovei: „Ion a Babei reprezintă o mare realitate istorică..., simbolul luptei acestei țărănimii“²⁷. Lupta de secole a țărănimii a avut un caracter revoluționar pentru că s-a purtat pentru pămînt, dreptate și libertate, „...a fost o luptă de masă, în care și-a ridicat conducătorii din mijlocul ei, cu o autoritate de o clipă, pentru ca aceștia din nou să se cufunde în marea masă a țărănimii iobage“²⁸. Acest rol activ al țărănimii s-a manifestat și la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, cînd „...în trei răscoale consecutive, la 1888, 1889 și 1907, a intervenit direct ca să-și afirme punctele ei de vedere...“²⁹.

După făurirea Partidului Comunist Român, la istoricul Congres din mai 1921, Lucrețiu Pătrășcanu a afirmat răspicat în numeroase articole și alte materiale publicistice crezul său militant despre rolul revoluției în istoria țării noastre. El

¹⁸ *Ibidem*, p. 208.

¹⁹ *Ibidem*, p. 140.

²⁰ *Ibidem*, p. 201.

²¹ Gheorghe I. Ioniță, op. cit., p. 2151.

²² Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, Edit. „Socec“, București, 1944, p. 272.

²³ Gheorghe I. Ioniță, op. cit., p. 2151.

²⁴ Al. Gh. Savu, *Lucrețiu Pătrășcanu, istoric marxist*, în „Magazin istoric“, an. IX, nr. 11 (104), noiembrie 1975, p. 12.

²⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*. Edit. Politică, București, 1975, p. 31.

²⁶ Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frământări sociale...*, p. 65.

²⁷ Lucrețiu Pătrășcanu, *Ion a Babei — deputat clăcaș în Divanul ad-hoc al Moldovei*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, nr. 4, 1968, p. 143.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 150.

scria la începutul anului 1922 : „A fi comunist e a avea o credință, a hrăni și crede într-un ideal“³⁰. Despre rolul detașamentului de avangardă al clasei muncitoare sublinia că „...partidul comunist intruchipează azi spiritul revoluționar. Mai mult, partidul comunist se pune în fruntea maselor producătoare, le organizează și le pregătește penru revoluția pe care cea mai mare criză economică existentă în toată structura organică a societății actuale o va dezlănțui“³¹, o apreciere neconfirmată însă de realitatea acelor ani de stabilitate economică.

Convingerea sa în victoria revoluției clasei muncitoare din România se întemeia pe adevăratele acesteia la principiile socialismului științific, la cunoașterea și însușirea concepției revoluționare despre lume și societate. Proletariatul din țara noastră, scria Lucrețiu Pătrășcanu în mai 1923 „...trebuie să se pregătească, să-și formeze cadrele, să pătrundă în masă, acolo unde e posibil s-o organizeze în toată activitatea, păstrind însă *linia revoluționară neclintită, a principiilor revoluționare*“³².

Rolul istoric al proletariatului în calitate de exponent al intereselor tuturor celor exploatați îl afirmă cu fermitate, în postura de avocat, la procesul antimuncitoresc de la Cluj, desfășurat între 10 septembrie și 17 octombrie 1928 : „Muncitorimea duce o luptă revoluționară. Într-o societate bazată pe clase, într-un conflict perpetuu de interese potrivnice, proletariatul, reprezentind interesele coalizate ale tuturor categoriilor de exploatați, nu poate să-și apere drepturile lui și ale tuturor asupriților decît prin răsturnarea întregului organism burhez. *Nu reforme în cadrul regimului actual, ci transformarea completă a acestui cadru social* (sublinierea noastră — C.I. și M.D.). Întreaga dezvoltare economică și socială duce la aceasta. Este un proces istoric bine fixat“³³. Era o concluzie edificatoare despre caracterul obiectiv al revoluției sociale. Cu același prilej, Lucrețiu Pătrășcanu a demonstrat strălucit rolul și locul istoric al comunismului în perspectiva dezvoltării societății în general și, implicit, a celei românești, afirmînd în acest sens : „Acuzații pe care-i apăr stau sub învinuirea de comunism, că sînt purtătorii aceluia curent social, născut din însăși structura societății actuale, avînd adinei rădăcini în masele exploatare și tinzînd la schimbarea unui regim de exploatare și înlocuirea lui cu o formă socială superioară, care nu va mai cunoaște exploatarea omului de către om.

Deci comunismul este un fenomen social, iar un verdict împotriva celor care luptă pentru el poate să distrugă oamenii, dar nu să împiedice realizarea lui“³⁴.

Afirmînd, la procesul amintit, că „Revoluțiile sînt în mersul societății fenomene naturale și inevitabile“³⁵, Lucrețiu Pătrășcanu, utilizînd analogii cu revoluția franceză din 1789, care a impus dictatura burgheziei împotriva feudalismului, sublinia rolul revoluționar al clasei muncitoare în angrenajul social, rol determinat de evoluția istoriei, care va duce inevitabil la revoluția proletară și, ca o consecință logică : „Dictatura proletariatului rezidă însăși esența revoluției“³⁶.

Insurecția antifascistă și antiimperialistă din august 1944, care a deschis largile orizonturi ale revoluției de eliberare națională și socială a poporului român, a însemnat și pentru Lucrețiu Pătrășcanu — unul din cadrele de bază ale partidului comunist în pregătirea actului istoric insurecțional — continuarea unor preocupări mai vechi, dar și începutul unei noi etape în fecunda și variata sa activitate publicistică.

În preocupările sale problema revoluției în societatea românească a căpătat alte dimensiuni, generate de condițiile istorice noi, posibile datorită procesului social-politic specific etapei democrat-populare. Succesul revoluției, perspectivele noii puteri politice și de stat, posibilitatea instaurării unui regim real democratic le

³⁰ Lucrețiu Pătrășcanu, *Texte social-politice. 1921—1938*, p. 12 : articolul *Procesul nostru*, semnat A. Moldoveanu (unul din pseudonimele folosite de Lucrețiu Pătrășcanu), a apărut în „Socialismul“, nr. 93 din 19 ianuarie 1922.

³¹ *Ibidem*, p. 18 : articolul *Legalitatea unui partid*, semnat A. Moldoveanu, apărut în „Socialismul“, nr. 99 din 5 februarie 1922.

³² *Ibidem*, p. 68 : *Epoca de pregătiri, V, Sîntem încă în epoca revoluționară ? Încheiere* : articol apărut în „Socialismul“, nr. 42 din 27 mai 1923.

³³ *Ibidem*, p. 161 : *Pledoaria tov. dr. L. D. Pătrășcanu (în procesul antimuncitoresc, judecat la Cluj între 10 septembrie și 17 octombrie 1928), Lupta economică* — articol apărut în „Înainte“, nr. 6 din 28 octombrie 1928.

³⁴ *Ibidem*, p. 161—162 : capitolul *Comunismul*.

³⁵ *Ibidem*, p. 164 : capitolul *Dictatura proletariatului*.

³⁶ *Ibidem*.

concepe prin alianța de clasă între muncitorime și țărănime³⁷. Consideră, pe bună dreptate, muncitorimea „...principala forță socială în procesul schimbării fundamentale a actualului regim economic, social și politic”³⁸. Legitimitatea rolului conducător și revoluționar al clasei muncitoare în societate este demonstrată de Lucrețiu Pătrășcanu prin „...rezultatul condițiilor obiective, produse nemijlocit de întreaga evoluție economică și socială a României, în ultima jumătate de secol”³⁹. În spiritul dialecticii istoriei — arată Pătrășcanu —: „Acolo unde burghezia a abandonat propria-i revoluție, proletariatul este constrins să reinnoade firul istoriei și, sub hegemonia lui, să înfăptuiască, să grăbească și să desăvârșască procesul istoric întrerupt la 1848”⁴⁰.

Înzestrat cu o viziune profund optimistă asupra viitorului revoluției în țara noastră, Lucrețiu Pătrășcanu scria în *Problemele de bază ale României*: „Obiectivul ultim al luptei și activității clasei muncitoare este înfăptuirea societății socialiste, transformarea actualului regim capitalist în regim socialist, etapă spre societatea comunistă”⁴¹.

Idealurile înalte pentru care au militat Lucrețiu Pătrășcanu, alți activiști ai partidului, revoluționari, democrați, luptători pentru victoria unei societăți mai drepte și mai bune în țara noastră, patrioți animați sinceri de dragostea pentru pământul strămoșesc al României, s-au împlinit odată pentru totdeauna în anii luminoși ai socialismului.

Vizionar lucid al transformării revoluționare a societății noastre, Lucrețiu Pătrășcanu mărturisea despre propria-i viață: „Cred în triumful socialismului. Indiferent de etapele prin care vom trece, noi și alte țări, mergem înspre forme de viață de înlocuire a mijloacelor de producție cu forme de proprietate colectivă. Tot progresul tehnic vine în ajutorul lichidării în acest chip a problemelor de viață a întregii omeniri... De aceea, cred că numai societatea socialistă poate chezași lichidarea mizeriei omenești, ridicarea nivelului moral și material al maselor, emanciparea individului, condițiile creării unei vieți libere, producătoare de valori.

În lupta de emancipare a omului de sub stăpânirea forțelor naturii și îmbunătățirea sub toate raporturile a vieții umane, adică ceea ce am dorit, urmărit, năzuit, încă, din primii ani de viață conștientă, cred că numai socialismul și numai societatea comunistă pot oferi condiții de realizare pozitivă.

Este o problemă de viitor, dar nu cred prea îndepărtat...”⁴².

Istoria edificării societății socialiste în țara noastră — îndeosebi istoria anilor cei mai fertili în împliniri materiale și spirituale, care au trecut de la istoricul Congres al IX-lea al Partidului Comunist Român, — a confirmat întru totul convingerile lui Lucrețiu Pătrășcanu, remarcabil militant comunist, înflăcărat patriot și ilustru intelectual.

LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU SUR LE RÔLE DE LA RÉVOLUTION DANS L'HISTOIRE DU PEUPLE ROUMAIN

R é s u m é

Les auteurs de la communication analysent, en utilisant les principaux ouvrages écrits par Lucrețiu Pătrășcanu — un des principaux militants du Parti Communiste Roumain — la conception de celui-ci sur le rôle et l'importance de la révolution chez les Roumains, dans l'esprit des principes du socialisme scientifique

³⁷ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, p. 304.

³⁸ *Ibidem*, p. 273.

³⁹ *Ibidem*, p. 275.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 284.

⁴¹ *Ibidem*, p. 279.

⁴² „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, an. XIV, nr. 2—3/1968, p. 23—24. Citat din fragmentul autobiografic publicat de Ion Biberi în „Lumea de mâine”, Edit. Forum 1946.

appliqués aux conditions concrètes-historiques de notre pays de l'époque moderne et contemporaine.

Dans l'analyse du phénomène révolutionnaire roumain Lucrețiu Pătrășcanu a entrepris une rigoureuse investigation et recherche sur le rôle des facteurs internes : économiques, politiques et sociaux qui ont assuré le progrès des forces de production dans les conditions de l'affirmation toujours plus accentuée du rôle progressiste du prolétariat.

Le contenu de la communication relève la confiance totale du communiste Lucrețiu Pătrășcanu dans le triomphe de la lutte de la classe ouvrière, pour l'instauration d'une société plus juste et meilleure sur le territoire de la Roumanie — le socialisme et le communisme.